

JUBILARNO ZNAČENJE DVIJU OBLJETNICA

Vladislav Brajković, akademik

Voditelj Zavoda za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva JAZU i glavni urednik časopisa »Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja«, akademik Vladislav Brajković otvara svečani skup ističući značenje četrdesete obljetnice aktivnosti Zavoda za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva i tridesete obljetnice izlaženja časopisa »Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja« za znanstveni rad na proučavanju pomorskog prava. Prikazavši važnost materije s osvrtom na povijesni razvoj, sadašnje stanje u nas i u svijetu, kao i odlučujuću ulogu discipline u sve većoj povezanosti svijeta s organizacijama suvremenog pomorstva, iznosi konstantnu aktivnost i rezultate rada Zavoda, kao i ulogu časopisa, naglašavajući pored posebnog značaja među zadacima Zavoda, i važnu činjenicu da je časopis jedini u našoj zemlji namijenjen isključivo proučavanju pomorskog prava.

Otkako je davno, prema milenijskoj legendi, sumerski heroj Gilgameš zaronio u dubine morske da nađe klicu života i mladosti, simbol je neprestanoga ljudskog traganja i trajanja u vječitom ispitivanju najčudesnijega i najveličanstvenijega elementa prirode od iskona svijeta.

Ova misao iz davne legende o vječitom traženju dođe mi kao sretni trenutak, trenutak spoznaje kako pristupiti skupu posvećenom četrdesetoj obljetnici Zavoda za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva JAZU i tridesetoj obljetnici časopisa »Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja«: u jednom hipu strelovite prolaznosti kao da je uspjeh dohvatiti sudbonosni čuperak milovidnog ali plahovitog Kairosa i u sretnom trenutku toga susreta bljesnu mi duboki smisao značenje legende o neprestanom traženju od mitskog spomena i povijesnih početaka, kroz sva razdoblja civilizacijskog napredovanja do našega vremena, o nezadrživosti mnogostranih istraživanja i znanstvenih traktata, među kojima su i oni koji su predmetom našega današnjeg skupa.

Pokraj takve misli suvišna je, čini mi se, bilo koja uobičajena formula otvaranja skupa pa i ona protokolarnog stereotipa »o časti i zadovoljstvu«.

Dozvolite mi najprije dvije napomene. Prva je da ima četrdeset godina otkako je Zavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva ušao u sastav Akademije, tj. 1948, ali pod svojim prijašnjim imenom kao »Jadranski institut«. Sadašnji naziv je dobio preustrojtstvom znanstvene organizacije JAZU 1974. Druga napomena je upozorenje da je »Jadranski institut« osnovan tri godine prije uključenja u JAZU odlukom Predsjednika vlade Hrvatske od 28. V. 1945. sa zadatkom da »znanstveno proučava pitanja jadranskog primorja i to s geografsko-historijsko-etnografskog, prometno-ekonomskog i tehničko-urbanističkog stajališta«.

Koncem 1948. Jadranski institut je ušao u sastav JAZU sa širim djelokrugom znanstvenog rada na općim problemima jadranskog primorja i jadranske orijentacije, a s posebnim naglaskom na proučavanju pomorskog prava, historije, ekonomike pomorstva i ribarstvenog prava. Reorganizacijom 1974. i pretvaranjem u zavod određen je i djelokrug rada, tj. proučavanje pomorskog prava, historije i ekonomike pomorstva.

Prema tomu, razlikujemo tri razvojna razdoblja djelatnosti Jadranskog instituta, odnosno Zavoda za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva. Prvo je ono od 1945. do 1948. kada je Jadranski institut, okupivši brojne znanstvene radnike i stručnjake, pripremao dokumentaciju za pregovore o miru s Italijom i Mirovnu konferenciju u Parizu 1946. U tom razdoblju izrađena su značajna znanstvena djela obrađujući napose pitanja u vezi s pripremanama mirovnih pregovora s Italijom.

Drugo je razdoblje od 1948. do 1974. kada se Jadranski institut usmjerava kao samostalna znanstvena ustanova prema proučavanju jadranske problematike općenito, te povijesnog, ekonomskog i napose ribarstvenog, a naročito i pomorskog pravnog značaja. To je razdoblje plodne i svestrane znanstvene aktivnosti i publicističke aktivnosti Jadranskog instituta.

U trećem, najnovijem razdoblju, Zavod — prema načelu non multa sed multum — usmjerio je svoj rad prema problemima pomorskog prava, s osnovnom težnjom da u toj oblasti postigne što je moguće viši domet znanstvene kompetencije u zemlji i u svijetu.

Treba, međutim, dodati da se u tom razdoblju javljaju radovi koji se bave problemima mora i primorja i u drugim brojnim znanstvenim i stručnim organizacijama širom zemlje, pa je JAZU 1984. radi upoznavanja, koordinacije i povezanosti svih tih znanstvenih i primijenjenih aktivnosti koje se tiču mora, osnovala posebni Znanstveni savjet za pomorstvo.

Zavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva je danas, dakle, usmjeren specijalnoj disciplini pomorskog prava na racionalniji i sustavni način modernog proučavanja u organizacijama znanstvenih aktivnosti.

To je odgovorni zadatak pravne specijalizacije i temeljitoga rada na jednom području vrlo živog razvoja, društvenog napretka, pravne razrađenosti i konačno opće kulture.

Pomorsko pravo je odraz povezanosti naroda velikih prostranstava koja su tom povezanošću gradila zajedničku normu. Narodi povezani zajedničkim morem davali su i daju svoj udjel razvitka u zajedničkom kulturnom i pomorskoprivrednom kontaktu. U tom razvitku, ne samo da smo i mi sudjevali, nego smo svojom pomorskopravnom baštinom i među najistaknutijima.

Pomorsko pravo od početnog razvoja mediteranske kulture, koja — kao što znamo — predstavlja više od polovice poznatoga povijesnog razvoja, stvaralo se formiranjem normi koje su nastajale i razvijale se prema potrebama i rastu privrednokulturnoga života među naseljima uz zajedničko more. Nije ni svrha a ni mogućnost da se u ovoj zgodi zadržimo na razvoju tih normi u davnim vremenima klasične starine još prije nego što su se naši preci doselili na Jadran. Ali, moram barem spomenuti značajne izvore pomorskopravne nadgradnje u srednjevjekovnim gradovima naše obale i napose one u vidu statutarних odredaba nastalih između XIII. i XV. stoljeća. To su znameniti spomenici pomorskopravnih odredaba Rijeke, Splita, Zadra, Hvara, Korčule, Kotora itd. — *quales leges nunc referre non est necesse*. Među njima nesumnjivo najznačajnije mjesto pripada dubrovačkom zakonodavstvu, počev od Statuta 1272. i Knjige reformacija, pa preko Zelene knjige (*Liber Viridis*) i Žute knjige (*Liber Croceus*) do tzv. Dubrovačkog edikta (*Regolamenti*) XVIII. st., tj. do vremena velikih povijesnih zbivanja pri koncu XVIII. i početkom XIX. st. kada nastaju razvojne promjene nove ere pomorskog prava prestankom važenja starih statuta.

Moramo imati na umu kada ocjenjujemo značenje Dubrovnika u povijesti našega pomorskog prava, da je dubrovačka mornarica po svojem značenju, a razumije se i po sposobnosti svojih znamenitih ljudi i pomoraca, čija djela nisu još u potpunosti ni proučena, u XVI. stoljeću bila treća ili čak i druga u svijetu.

Poznato je da u istovjetnim razvojnim uvjetima društvenog i ekonomskog života nastaju slični odnosi. To pogotovu vrijedi u stvaranju pomorskopravnih normi, ali to ne isključuje i činjenicu da se negdje izrazitije pojavi neki normativni izraz novih odnosa kao preteča među ostalima. Opravdano je da upravo u ovoj svečanoj zgodi, posvećenoj pomorskopravnoj normi, spomenemo neke od takvih primata iz našega pomorskog prava, koji predstavljaju progresivne norme po vremenu svoje pojave, svoga sadržaja i po kulturnom stupnju odnosnih stanovnika. Primjerice moramo spomenuti pojavu općedruštvenog pravila ukazivanja pomoći u nevoljama na moru. Prema Korčulanskom statutu (1265) načelo čuvanja i zaštite brodolomaca kao i njihove imovine po naprednoj koncepciji svoga vremena ne samo što daleko odudara od starog običaja tužne sudbine brodolomaca i važenja tzv. obalnog prava, nego je i daleko ispred drugih, pružajući izuzetan primjer humanosti i društvene solidarnosti po načelima prihvaćenim tek više stoljeća poslije. Ova činjenica je uostalom na dostojan način bila istaknuta na ovogodišnjoj svečanosti Korčulanskog statuta u JAZU i na Korčuli. Smatram neobično važnim sada spomenuti još i odredbe u Statutu Lige kotara Ninskoga (navodno iz XII. stoljeća, a najkasnije XV. stoljeća)

o pružanju pomoći i spasavanju. Osim dužnosti dojavljivanja o nesrećama i opasnostima brodolomaca, ovaj Statut ima i jasnu odredbu o dužnosti ukazivanja aktivne pomoći, i po tome sadrži onaj najkarakterističniji element instituta ukazivanja pomoći na moru u modernim pomorskim zakonima.

U Dubrovniku je već u XIII. stoljeću, a u Splitu u XIV. st. postojala služba nadzora krcanja brodova prema utvrđenoj crti najvećega gaza. Zatim, dubrovački Ordo super assecuratoribus iz 1568. je jedan od prvih, ako ne i prvi uredbodavni akt o osiguranju. Spomenimo još iz Riječkog statuta 1530. načelo jednako važećega prava za domaće i strance u pomorskom i trgovačkom poslovanju »... in causis mercationum et causis Marinae ... idem jus observetur tam civium quam forencium«. Konačno, dodajemo još iz iste regije i znamenitu odredbu tzv. Političkog edikta o plovidbi iz 1774. o zakonskom pravu zaloga na brod za tražbine iz radnih odnosa mornara koji je tek nakon stovadeset godina prihvaćen u eri modernih akata suvremene unifikacije pomorskog prava.

Pomorski propisi proizašli su iz običaja pomorsko-trgovačke razmjene i nemaju, niti mogu imati, posebnih političkih ili nacionalnih značajki. Ali, jačanjem političkih vlasti i državnih organizacija industrijske ere, spontanost stvaranja pomorskopравnih normi iz običaja nije mogla ostati u potpunosti na razvitku običajnih izvora. To je u prvom redu bilo neizbježno u oblasti upravnopravnih i ekonomskopolitičkih odnosa. Razvojem plovidbe i prekomorske trgovine s novim tehničkim dostignućima nakon industrijske revolucije, došlo je do potrebe stvaranja pomorskopравnih zakonskih sistema i utvrđivanja novih pomorskopравnih ustanova s istovremenim usklađivanjem pravnih instituta putem unifikacijskih instrumenata međunarodne suradnje. Ali ni ti sistemi novovjekih zbornika pomorskog prava ne ovise o oblicima vlada ni etničkim pripadnostima: oni proizlaze iz jedne univerzalne potrebe, potrebe što boljeg i što uspješnijeg reguliranja prekomorskog prometa. To znači ma koliko se neki zakonski zbornici po svom imenu, odnosno po svojim kodifikatorima, predstavljaju kreacijom isključivo jedne sredine, njihov sadržaj nema narodnosnih ograda. U pomorstvu postoji jedan univerzalni pomorski zakon, jedno opće i po osjećaju svih kulturnih naroda priznato pomorsko pravo — *lex maris*, kao što postoji i *lex mercatoria* — zakon međunarodne trgovine.

Prema uobičajenoj koncepciji suvremene discipline, napose u didaktičkim sistemima, okvir pomorskog prava je, u odnosu na izloženi pojam nešto diferencijalniji. Razlikuju se norme tzv. javnog i privatnog, te domaćeg i međunarodnog pomorskog prava. Ne upuštajući se u obrazloženje pojedinih sistematizacija i svrstavanja odnosnih normi u praktičnoj primjeni, treba na koncu ukazati na činjenicu, da danas uslijed posebne naravi odredaba ekonomskopolitičkog značenja međudržavnih odnosa, a napose nakon velike međunarodne kodifikacije o moru, donošenjem Konvencije o pravu mora UN 1982, norme koje reguliraju te odnose priključuju se sistemima međunarodnog javnog prava kao zaokružena, ali odvojena cjelina, nazvana Pravom mora.

Zbog važnosti i značenja rada na pomorskom pravu, Jadranski institut je 1958. pokrenuo periodičnu publikaciju »Usporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja« sa zadatkom da znanstveno i praktično obrađuje probleme pomorskog prava i pravila međunarodne pomorske trgovine. Osim teorijskih i stručnih radova iz područja pomorskog i transportnog prava, te prava osiguranja i drugih grana prava, koliko se tiču odnosa pomorskog poslovanja, ili međunarodnog režima prava mora, časopis donosi i tekstove ugovora ili opće uvjete poslovanja, uzance, prikaze stranih pomorskih zakonskih tekstova i komentare, konvencije i druge međunarodne instrumente pomorskog prava kao i domaću i stranu sudsku i arbitražnu praksu, te prikazuje pomorskopravnu literaturu i donosi izvještaje o radu Jugoslovenskog udruženja za pomorsko pravo.

Obilježavajući svečano i tridesetu obljetnicu neprekidnog izlaženja časopisa »Usporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja«, ne možemo propustiti a da ne istaknemo posebno zalaganje stručnjaka Zavoda da uz izvanredne teškoće našega vremena u izdavačkoj djelatnosti osiguraju kontinuitet izlaženja časopisa. Razumije se da to ne bi bilo moguće i bez posebnih pomoći koje pružaju Samoupravne interesne zajednice znanosti SR Hrvatske, Zajednice rizika osiguranja transporta i kredita »Croatia«, Zagreb, Zajednice reosiguranja »Slavija Lloyd«, Zagreb i povremenih priloga zainteresiranih radnih organizacija pomorstva. Časopis je danas objavljen u 118 brojeva, i jedini je časopis u našoj zemlji namijenjen isključivo proučavanju pomorskog prava.

Veliki domet plodne aktivnosti i aktuelnosti uvijek živih tema koje obrađuje Zavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva JAZU mogao je biti postignut samo izvanrednom požrtvovnošću i elanom — i pored neizbježne fluktuacije — svojega malobrojnoga kadrovskeg sastava, ali i naročito važnim okupljanjem vanjskih suradnika i znanstvenih radnika koji su svojom vrhunskom kompetencijom pribavili visoki ugled koji Zavod danas uživa. Njihova suradnja, a napose pri donošenju našega značajnog Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi 1977. bit će prikazana u dijelu izlaganja znanstvenog savjetnika dr. Pallue. Njima se trajno zahvaljujemo uz najveće poštovanje, a mnogima, već pokojnicima, i vječni spomen!

Rad našega Zavoda ne prestaje niti je iscrpljiv: čekaju ga razmatranja velikih problema daljnega razvoja pomorskog prava u nas i u svijetu, zatim pitanja razrade i primjene odgovarajućih zakona ekonomske reforme (Dovoljno je spomenuti problem vlasništva i novih oblika poduzetništva u plovidbenoj i brodograđevnoj djelatnosti), zatim nova pitanja uz odgovornost za štete od zagađivanja mora iz brodova, ista razrada osnovnih pravila iskorištavanja turističkih plovila, pojave raznih pomorskih prijevara i problema naših brodova pod stranim zastavama.

Osim savjetničke suradnje s pomorskoprivrednim organizacijama treba istaknuti važnost stalnoga praćenja i suradnje s organizacijama i ustanovama koje se tiču rada našega Zavoda: Savjetom za pomorstvo JAZU i još s druga dva Akademijina savjeta za promet i turizam, s Institutom za međunarodno pravo i međunarodne odnose Pravnog fakulteta u Zagrebu, In-

stitutom za uporedno pravo u Beogradu, Jugoslavenškim udruženjem za pomorsko pravo, Savezom društava za izučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, Saveznim sekretarijatom za vanjske poslove, sudovima itd. I što je iz gore izloženoga već samo po sebi razumljivo, stoji važnost poznavanja i praćenja svih oblika međunarodne suradnje na unifikaciji pomorskog prava, kao i neposrednog sudjelovanja u radu međunarodnih organizacija koje danas obrađuju pomorsko pravo u svijetu.

More je oduvijek i odlučujuće djelovalo u općem napretku čovječje kulture, a još će i više djelovati u našem vremenu neslučenih proizvodno-tehničkih mogućnosti njegove eksploatacije. Na Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, po njenoj značajnoj povijesnoj i suvremenoj ulozi, naročita je odgovornost da potiče i uzdiže sve oblike pomorstva i napoše pomorskog prava na čast sebi i svome sjedištu.

U ovoj značajnoj prilici okupljenosti predstavnika naše najviše znanstvene i stručne kompetencije u pomorstvu, radi ilustracije rada Zavoda za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva, uzemo da od brojnih pomorskopravnih problema koji danas zaokupljaju interes našeg i svjetskog pomorstva, pa neizbježno i našega Zavoda, pet vrlo aktualnih tema sadašnjega vremena i naše povezanosti da ispune glavni dio ovog našeg skupa, a to su: profesora Pomorskog fakulteta Dubrovnik-Split dr. Hrvoja Kačića, »Brodogradnja i brodarstvo u odnosu na zamjenu dugova SFRJ«; upravitelja Zavoda profesora dr. Vladimira Đure Degana, »Trebali li proglašiti gospodarski pojas u Jadranskom moru?«; profesora Pravnog fakulteta Split, dr. Ive Grabovca, »Gubitak prava na ograničenje odgovornosti brodarstva u prijevozu stvari morem«; profesora Pravnog fakulteta Zagreb dr. Velimira Filipovića, »Zašto Jugoslavija ne ratificira Hamburška pravila?«; profesora Fakulteta za pomorstvo i saobraćaj Rijeka dr. Predraga Stankovića, »Konačni nacrt Konvencije o spašavanju na moru i rješenja koja on donosi«.

Želeći da Zavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva JAZU po svojoj aktivnosti bude i nadalje jedna od najsajnijih zvijezda u znanstvenom sazvežđu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, čast mi je predložiti početak rada današnjega svečanog skupa i zamoliti najprije uvaženoga predstavnika pokrovitelja skupa, tajnika Razreda za društvene znanosti Akademije, akademika Duju Rendića-Miočevića, da preuzme riječ.

Summary

THE JUBILEE IMPORTANCE OF A DOUBLE ANNIVERSARY

The Head of the Institute of Maritime Law, History and Economics and Editor in Chief of the periodical Comparative Maritime Law and Commerce, Academician Vladislav Brajković opened the symposium, stressing the importance of the fortieth anniversary of the Institute and the thirtieth anniversary of its periodical for research in the field of maritime law. He reviewed the importance of maritime law, taking into consideration its historical development, the present situation in Yugoslavia and the world, and the crucial role of maritime law in the growing interconnection between the world and contemporary maritime organizations. In addition, he outlined the continuous activities of and the results achieved by the Institute, as well as the role of the periodical, emphasizing the important fact that the periodical is the only journal in Yugoslavia exclusively concerned with the study of maritime law.